

REKOMENDACIJOS VAIKAMS IR PAAUGLIAMS DĖL ATSPARUMO PRIEŠIŠKŲ TARNYBŲ VYKDOMAM VERBAVIMUI ELEKTRONINĖJE ERDVĖJE

I. Kaip gali vykti verbavimas (paprastai – etapais)

1. **Užkalbinimas.** Dažniausiai parašo nepažįstamas (arba mažai pažįstamas) žmogus socialiniuose tinkluose ar susirašinėjimo programėlėje. Jis gali apsimesti bendraamžiu, draugu, žaidimų komandos nariu, darbdaviu, aktyvistu ar net oficialios institucijos atstovu. Tikslas – užmegzti kontaktą ir pelnyti pasitikėjimą.
2. „Nekaltas“ **pirmasis prašymas.** Siūloma atlikti paprastą, iš pirmo žvilgsnio nepavojingą veiksmą už atlygį: nufotografuoti pastatą / teritoriją, nupiešti grafitį, pritvirtinti lipduką, perduoti daiktą, paspausti patiktuką / pasidalyti įrašu, prisijungti prie uždaros grupės. Taip tikrinama, ar asmuo sutiks vykdyti užduotis.
3. **Patikrinimas ir įtraukimas.** Jei vaikas sutinka, prašymai darosi konkretesni ir rizikingesni, pavyzdžiui, domėtis apsauga, darbo grafiku, įėjimais, transporto judėjimu, nufilmuoti, kur stovi technika, kas kur gyvena, kokios yra apsaugos kameros. Taip siekiama palaipsniui įtraukti ir pripratinti prie užduočių vykdymo.
4. **Spaudimas ir pririšimas.** Verbuotojas pradeda manipuliuoti – prašo slėpti bendravimą, ragina ištrinti žinutes, skubina veikti, grasina pranešti policijai arba Valstybės saugumo departamentui (VSD), gąsdina bausmėmis, žada, kad „tau kaip nepilnamečiui nieko nebus“, bando sukelti kaltės ar gėdos jausmą, reikalauja atsiųsti nuotraukų / vaizdo įrašų kaip įrodymų. Šiame etape siekiama perimti kontrolę ir užkirsti kelią kreipimuisi pagalbos.
5. **Perėjimas į nusikaltimą.** Gali būti prašoma daryti veiksmus, kurie kelia pavojų ar yra neteisėti. Pavyzdžiui, Ukrainoje viešai užfiksuotais atvejais nepilnamečiams siūlyta vykdyti padegimus, palikti ar pernešti sprogstamuosius daiktus, sabotuoti infrastruktūrą, rinkti žvalgybinę informaciją. Svarbu suprasti, kad priešiškomis tarnyboms vykdytojas yra tik vienkartinis įrankis – joms nerūpi jo saugumas ar ateitis.

II. Kur dažniausiai vyksta verbavimas (kanalai)

- Socialiniai tinklai ir susirašinėjimo programėlės (įskaitant uždaras grupes, kanalus, botus).
- Darbo skelbimai, greito uždarbio pasiūlymai, užduočių platformos.
- Kompiuterinių žaidimų bendruomenės: klanai, „Discord“ serveriai, komandos paieškos, turnyrų grupės, virtualios dovanos („gift“) ar naudos.
- Pažinčių ir bendravimo programėlės, kuriose lengva apsimesti kitu asmeniu.
- Netikros institucijų ar organizacijų paskyros (policijos, mokyklos, savivaldybės, savanorių ar patriotų organizacijų), kuriose prašoma padėti.

III. „Raudoni signalai“ (kada sustoti ir ieškoti pagalbos)

- **Siūlomas atlygis už keistus veiksmus:** prašoma fotografuoti / filmuoti pastatus, automobilius, žmones, saugos priemones; piešti grafičius; palikti ar pernešti daiktus; daryti žalą; pakoreguoti ženklus (pvz., kelio ženklus); sutrikdyti darbą.
- **Prašoma slėpti bendravimą:** „niekam nesakyk“, „tėvai nesupras“, „mokytojai tik trukdys“, „ištrink žinutes“.
- **Spaudimas skubėti:** „reikia dabar“, „turi 10 minučių“, „jei nepadarysi – prarasi progą“.
- **Grasinimai ir šantažas:** „aš turiu tavo duomenis“, „išsiųsiu į policiją“, „įkelsiu į mokyklos grupę“, „visi sužinos“.
- **Bandoma įtikinti,** kad „tau nieko nebus, nes esi nepilnametis“ arba kad „tai tik žaidimas / užduotis“.
- **Klausiama konkrečių dalykų apie žmones ir vietas:** kas kur gyvena, kada kas būna namie, kur yra kameros, kada keičiasi apsauga, kokiais maršrutais juda transportas.
- **Prašoma pereiti į kitą programėlę,** naudoti slaptus bendravimo būdus.
- **Siūloma naudoti anonimiškumo priemones,** pvz., naujas paskyras, vienkartinius kontaktus ar kitus būdus slėpti tapatybę.

IV. Prevencija (kaip apsisaugoti)

Norint išvengti pavojingų situacijų, svarbu laikytis šių kasdienio saugumo principų:

- **Asmenine informacija dalykis atsakingai:** neviešink savo adreso, mokyklos / klasės, kasdienės rutinos, buvimo vietos realiu laiku, artimųjų kontaktų, dokumentų nuotraukų, bilietų, leidimų, pažymėjimų ar kitų asmeninių duomenų.
- **Tvarkyk privatumo nustatymus socialiniuose tinkluose:** naudok privačią paskyrą, ribok, kas gali matyti tavo turinį, rašyti ar komentuoti, nepriimk nepažįstamų asmenų į artimųjų sąrašus („Close friends“).
- **Saugok paskyras:** naudok stiprius slaptažodžius, dviejų žingsnių patvirtinimą, niekam neatskleisk prisijungimo duomenų, nespauk įtartinų nuorodų ir neįdiek nepatikimų programų.
- **Būk atsargus su greitu uždarbiu:** jei siūlomi pinigai už užduotis, susijusias su fotografavimu, objektų stebėjimu, grafičiais, daiktų perdavimu ar slaptais prašymais, tai beveik visada yra pavojus. Nesutik su slaptumu: jei prašoma niekam nesakyti – tai signalas nutraukti kontaktą ir kreiptis pagalbos.
- **Kritiškai vertink informaciją:** internete žmonės gali apsimesti kitais – nuotrauka, vardas ar pateikiama informacija nėra įrodymas, kad asmuo yra patikimas / tikras.
- **Reaguok, jei įtraukiamas tavo draugas:** jei pastebi, kad draugas įsitraukia į įtartiną veiklą ar jam taikomas spaudimas, ir įtari, kad jis gali būti verbuojamas, nedvejodamas pasitark su suaugusiuoju.
- **Kritiškai vertink vaizdo įrašus, balso žinutes ir nuotraukas** – naudojant dirbtinį intelektą gali būti kuriami netikri vaizdai („deepfake“), naudojami manipuliacijai, šantažui ar dezinformacijai.

V. Ką daryti, jei verbuotojas parašė ir siūlo atlikti užduotį

- 1. Atpažink:** tai gali būti verbavimas, net jei prašymas atrodo smulkmena. Įvertink: ar asmuo nepažįstamas? Ar prašymas keistas, susijęs su fotografavimu / objektais / daiktais / žala? Ar prašoma slėpti bendravimą?
- 2. Nesivelk:** neatlik jokios užduoties (net juokais), nesiųsk papildomų duomenų: savo adresą, mokyklos, buvimo vietos, dokumentų, nuotraukų, draugų kontaktų, neįsivelk į ginčą ir nebandyk perauklėti verbuotojo – tavo tikslas yra nutraukti kontaktą ir pranešti.
- 3. Pranešk:** nedelsdamas pasakyk tėvams (globėjams) ir (ar) mokytojui, socialiniam pedagogui. Prireikus gali kreiptis į atsakingas institucijas:
 - jei tau kyla pavojus ar susidaro situacija, kai būtina skubiai reaguoti, – skambink 112;
 - jei tau grasina, šantažuoja ar įtraukia į neteisėtą veiklą – kreipkis į policiją;
 - jei gauni įtartinę pasiūlymą ar įtari galimą verbavimo atvejį – informuok VSD (tel. +370 700 70 007, el. p. pranesk@vsd.lt).
- 4. Išsaugok įrodymus:** padaryk ekrano nuotrauką, išsaugok vartotojo vardą, nuorodą į profilį, pokalbio datą / laiką, prašymų tekstą. Neištrink pokalbio, kol nepasitarei su suaugusiuoju ar institucija (jei reikia – užblokuok, bet įrodymus išsaugok).

Jeigu jau atlikai kažkokią užduotį (pvz., nusiuntei nuotrauką ar įvykdei smulkų nurodymą), pasitark su artimu žmogumi ir pranešk pirmiau nurodytais telefonais.

VI. Kaip verbuotojai bando pririšti (manipuliacijos ir gąsdinimai)

Verbutojai dažnai naudoja psichologinį spaudimą, kad priverstų tęsti bendravimą ir vykdyti užduotis:

- **Teigia, kad „jau per vėlu“:** bando įtikinti, kad tu nebeturi pasirinkimo ir privalai tęsti.
- **Sureikšmina tavo „kalbę“:** teigia, kad jau padarei kažką rimto, todėl turi atsilyginti vykdydamas toliau.
- **Gąsdina pasekmėmis:** meluoja apie bausmes ir gąsdina, kad pranešus institucijoms „bus dar blogiau“.
- **Izoliuoja:** skatina niekam nepasakoti, menkina tėvus / mokytojus, kuria „mes prieš juos“ jausmą.
- **Šantažuoja:** grasina paviešinti žinutes, nuotraukas ar kitą informaciją, taip pat gali grasinti pranešti teisėsaugai.

Rekomendacijas parengė:

Policijos
departamentas

Nacionalinis krizių
valdymo centras

Valstybės saugumo
departamentas